

הרשות למחקר ולהערכה והמרכז לקידום ההוראה

סימפוזיון מחקר

לא לבד – היבטים חברתיים ורגשיים בהכשרת מורים בחינוך המיוחד

יושבת ראש: ד"ר יערה הרמלין פיין, מכללת אורנים

רציונל:

בשנים האחרונות גברה ההכרה בחשיבות של שילוב תאוריה ופרקטיקה בהכשרת מורים. זאת כדי לאפשר לסטודנטים היכרות מעמיקה יותר עם השדה החינוכי, היכרות שתגביר את תחושת המסוגלות שלהם והחוסן הנפשי. תוכניות להכשרת מורים בחינוך המיוחד צריכות להכין את הסטודנטים להיענות לצרכים מגוונים של התלמידים, ובמקביל להתמודדות עם הלחץ הרגשי שבמאמץ זה. אחת הדרכים להשיג זאת היא באמצעות שילוב היבטים חברתיים ורגשיים בהכשרה להוראה.

הסימפוזיון יציג דרכים שונות לשילוב היבטים אלו, הכוללות פרקטיקות של מכשירי המורים עצמם, כמו הוראה בצוות המלווה בתהליך רפלקטיבי והגברת הנוכחות של המובילים האקדמיים בהתנסות לצורך גיבוש הקבוצה, וכן כלים רפלקטיביים לסטודנטים עצמם באמצעות שימוש בסיפורים האישיים ללמידה אישית וקבוצתית ובפרקטיקות של ויסות רגשי לצורך התמודדות עם השדה החינוכי.

הרצאה ראשונה

הוראה בצמד ושילוב השדה בהכשרת מורים לחינוך מיוחד: מחקר פעולה משתף

ד"ר מיכל ניסים, גב' אילנית כהן, גב' לילי ורטהיימר

המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין

הכשרת מורים להוראת תלמידים עם מוגבלויות מתמודדת עם אתגרים ייחודיים הדורשים שילוב בין תאוריה לפרקטיקה, שיתוף פעולה בין האקדמיה לשדה החינוכי ופיתוח רפלקציה מתמשכת. הוראה בצמד (Co-Teaching) היא אסטרטגיה פדגוגית העשויה לשפר את איכות ההכשרה, אך היא טרם נבחנה בצורה מעמיקה בהקשר של הכשרת מורים לחינוך מיוחד. מחקר זה מתמקד בבחינת תהליך ההכשרה להוראת הקריאה במסגרת קורס תפ"ר (תאוריה ופרקטיקה) להכשרת מורים להוראת תלמידים עם מוגבלויות מרובות, תוך הדגשת מודל ההוראה בצמד וחיבור האקדמיה לשדה החינוכי.

המחקר הוא מחקר פעולה משתף רפלקטיבי. הנתונים נאספו באמצעות ראיונות עומק חצי-מובנים עם שתי מרצות המלמדות את הקורס בצמד, תוך ניתוח חוויותיהן, האתגרים והיתרונות של הוראה בצמד ושילובה בהתנסות המעשית.

ניתוח הממצאים העלה שלוש תמות מרכזיות: (1) **חווית העבודה בצמד** – התורמת לתמיכה הדדית, להרחבת פרספקטיבות פדגוגיות ולגמישות דינמית בכיתה, תוך חיזוק תחושת המסוגלות והביטחון של המרצות. שותפות זו תרמה להפחתת לחץ, להגברת תחושת השייכות ולפיתוח מיומנויות בין-אישיות, אך העלתה אתגרים של תיאום, חלוקת תפקידים ומתן משוב אחיד; (2) **הקשר בין האקדמיה לשדה** – המחזק את הקשר בין תאוריה לפרקטיקה, תורם לפיתוח כישורים מקצועיים ולתחושת המסוגלות של הסטודנטים, אך מצריך התאמות מול בתי הספר ומנגנוני הערכה מובנים; (3) **רפלקציה כמרכיב מרכזי בלמידה ובהוראה** – החיונית לשיפור תהליכים פדגוגיים ולהתפתחות מקצועית, תוך תרומה לתהליך עיבוד רגשי. עם זאת, נדרשת יצירת מרחבים וזמנים מובנים לתהליכי רפלקציה אישיים ושיתופיים.

ממצאי המחקר מצביעים על יתרונות קורסי התפ"ר וחשיבות ההוראה בצמד בתהליך ההכשרה תוך המלצות לשיפור מודל ההוראה בצמד ולחיזוק השותפות בין האקדמיה לשדה באמצעות רפלקציה מתמשכת.

מילות מפתח: הוראה בצמד; חינוך מיוחד; הכשרת מורים; מחקר פעולה משתף; רפלקציה; חיבור אקדמיה-שדה

הרצאה שנייה

שילוב למידה חברתית-רגשית (SEL) בהכשרת מורים בחינוך המיוחד באמצעות הגברת נוכחות המוביל האקדמי בבתי הספר

ד"ר שחר בר יהודה, ד"ר מעין שלו, גב' אסין בראנסי, ד"ר יערה הרמלין פיון

מכללת אורנים

בשנים האחרונות גברה ההכרה בחשיבות של שילוב תאוריה ופרקטיקה בהכשרת מורים (Korthagen, 2010), במיוחד בחינוך המיוחד (Mullick, 2020 & Sharma). שילוב תוכן תאורטי עם ניסיון מעשי מאפשר לפרחי הוראה לפתח הבנה עמוקה יותר של הידע, לחזק כישורים מקצועיים ולהגביר את המסוגלות העצמית כמורים לעתיד (Zeichner, 2010), זאת באמצעות התמודדות עם אתגרים מעשיים (Burn & Mutton, 2015). תוכניות להכשרת מורים לחינוך מיוחד מכינות את הסטודנטים להוראה המותאמת לצורכיהם המורכבים של תלמידים עם צרכים מגוונים (McLeskey et al., 2017), ובמקביל – להתמודדות עם הלחץ הרגשי שבמאמץ לענות על צרכי תלמידים אלו (Hester et al., 2020). לכן על המובילים האקדמיים (מד"פים) בחינוך המיוחד להתחשב בצרכים הרגשיים של הסטודנטים לצד הצרכים האקדמיים שלהם. אחת הדרכים לעשות זאת היא באמצעות שילוב למידה חברתית-רגשית בהכשרה להוראה, המתייחסת לפיתוח מיומנויות כמודעות עצמית, מודעות חברתית, מיומנויות יחסים ועוד (CASEL, 2020). מיומנויות אלו חיוניות לטיפול חוסן רגשי ולבניית מערכות יחסים משמעותיות וסביבות למידה חיוביות.

המחקר בחן שינוי שנערך בתוכנית ההכשרה למורים בחינוך המיוחד, שינוי שמטרתו הגברת השילוב בין תאוריה ופרקטיקה בעת ההתנסות בשטח, לצד חיזוק היבטים חברתיים ורגשיים בתהליך הלמידה. זאת באמצעות הגברת נוכחותם של המובילים האקדמיים בבתי הספר לחינוך מיוחד, שנמצאה כתורמת לתחושת הביטחון של פרחי הוראה ולתפיסה חיובית כלפי ההתנסות (Gidalevich & Shalev, 2022). במחקר הושו תחושת מסוגלות עצמית בהוראה, שביעות רצון מההוראה וזוהות מקצועית בקרב שתי קבוצות של סטודנטים המתנסים בבית ספר לחינוך מיוחד (N=82) – שנתון תשפ"ג (תוכנית א) שלמדו את התוכנית במתכונת הישנה שבה המובילים האקדמיים הגיעו פעם בשבועיים לבית הספר, ושנתון תשפ"ד (תוכנית ב) שלמדו את התוכנית עם הנוכחות המוגברת של המובילים האקדמיים שהגיעו לבית הספר כל שבוע. הממצאים מעידים כי לסטודנטים שלמדו את תוכנית ב היו ציונים גבוהים יותר בממדי מסוגלות עצמית בהוראה וזוהות מקצועית בהשוואה לסטודנטים מתוכנית א. העלייה בממדים אלו עשויה להיות קשורה לשינויים המבניים בתוכנית ההכשרה, לרבות נוכחות מוגברת של המובילים האקדמיים בבתי הספר, תיקוף מושגים תאורטיים הנלמדים בקורסים באמצעות יישום מעשי בכיתה, והקמת קהילת עמיתים שחיוקה את הקשרים בין הסטודנטים, המורים המכשירים וסביבת בית הספר. בכך יש כדי לרמז על הפוטנציאל של שילוב למידה חברתית רגשית בתוכניות הכשרת מורים ככלי לטיפול חוסן אישי והצלחה מקצועית, במיוחד בחינוך המיוחד, שבו אתגרים רגשיים שלובים לעיתים קרובות בהוראה.

מילות מפתח: הכשרת מורים ; למידה רגשית-חברתית ; חינוך מיוחד ; מובילים
אקדמיים

הרצאה שלישית

הסיפור האישי כפרקטיקה בהכשרת מורים

ד"ר מעין שלו, ד"ר סטלה גידלביץ

מכללת אורנים

למידה רגשית-חברתית (SEL – Social Emotional Learning) של מורים מהותית הן למורים והן לתלמידיהם. לכן מומלץ שתהליכי התפתחות מקצועית של מורים יכללו היבטים רגשיים וחברתיים כדי לפתח זהות רב-ממדית של המורה. סיפור אישי הוא כלי המשמש בהשכלה גבוהה לקידום ידע עצמי, רפלקטיביות והתפתחות אישית על ידי שילוב המרכיבים הקוגניטיביים והרגשיים של הלמידה. מחקרים מעידים כי הסיפור האישי מאפשר לחשוף ולחקור רגשות והוא עשוי לקדם תהליכי ויסות עצמי. כשפרחי הוראה מספרים את הסיפור בקבוצת עמיתים, ההאזנה דורשת אמפתיה – היכולת להרגיש ולהבין את נקודת המבט של אחר. יש לסיפור גם פוטנציאל לקדם את התפתחות הקבוצה ואת חברי הקבוצה. סיפורים כאלה גורמים למאזינים להרהר בעצמם, לדמיין את עצמם בנעליו של המספר, להרגיש את מה שהוא מרגיש ולהבין את מחשבותיו ואת מעשיו. לפיכך נבחר הסיפור האישי ככלי בעל פוטנציאל לקידום היבטים רגשיים וחברתיים בהתפתחותם של פרחי הוראה. מטרת המחקר הייתה להבין את התרומה של הסיפור האישי על ההתפתחות של המשתתפים, המאזינים והקבוצה.

שמונה עשר פרחי הוראה השתתפו בקורס שנתי סדנאי שהתמקד בהיבטים רגשיים וחברתיים של התפתחות אישית. בשלב התכנון כל משתתפת בחרה חמש תמונות כאבני דרך בחייה. בשלב הביצוע סיפרו המשתתפות את סיפורן לקבוצה, תוך שימוש בתמונותיהן. לאחר הסיפור הקבוצה הזהדה למספרת מחשבות והרהורים. בשלב הרפלקציה כתבה המספרת רפלקציה ביומן האישי, ובסוף השנה המשתתפות כתבו רפלקציה לקורס. למאזינות ניתנה הזדמנות להתייחס לסיפורים האחרים ביומן האישי. נתונים מרפלקציות של שנים עשר משתתפים נאספו ונותחו ניתוח איכותני בגישת תאוריה מעוגנת שדה.

הממצאים העידו כי תהליך ההתפתחות מתרחש בכל השלבים של הסיפור – התכנון, הביצוע והרפלקציה. פרחי ההוראה העידו כי הסיפור היווה חוויה משמעותית בלימודי התואר. כמו כן נמצא כי הסיפור האישי השפיע לא רק על מספרת הסיפור אלא גם על המאזינות ועל הקבוצה כמכלול. אנו ממליצות לכלול את תרגול הסיפור האישי בארגז הכלים של המובילות האקדמיות בהכשרת המורים.

מילות מפתח: הסיפור האישי; פרקטיקות בהדרכה פדגוגית; התפתחות אישית; הכשרת מורים; התפתחות רגשית וחברתית

השפעת תוכנית התערבות המבוססת על ויסות רגשי ומודעות מטה־קוגניטיבית של סטודנטים לחינוך מיוחד בהתנסות בהוראה מותאמת במתמטיקה

ד"ר סטלה גידלביץ', ד"ר אלה מירקין

מכללת אורנים

ויסות רגשי הוא תהליך המשפיע על רגשות האדם, תוך התייחסות לחוויה פנימית ולהבעה חיצונית של הרגשות הללו (Gross, 1998). קיימות שתי אסטרטגיות עיקריות לויסות רגשות: הערכה מחדש והדחקה. הערכה מחדש מתייחסת ליכולת האדם לשנות רגש שלילי לחיובי על ידי שינוי דרך החשיבה על הסיטואציה בעזרת פרשנות שונה, ובכך לגרום להקטנת ההשפעה השלילית של הרגש. ההדחקה מוגדרת כעיכוב בהתנהגות חיצונית להבעת הרגש (Gross, 2001). בהקשר של תהליכי הוראה, ההנחה הרווחת היא כי על ידי הגברת הכישורים הרגשיים ניתן להפחית את חוויות הלחץ של המורים בעבודה, וכך להפחית את השיעור הגבוה של עזיבה בקרב מורים (Schelhorn et al., 2023).

מודעות מטה־קוגניטיבית מכילה שני היבטים: ידע מטה־קוגניטיבי ובקרה מטה־קוגניטיבית. ידע מטה־קוגניטיבי חשוב עבור השימוש הגמיש והסתגלני באסטרטגיות קוגניטיביות. בקרה מטה־קוגניטיבית מסייעת בתהליך תכנון, פיקוח ובקרה (Flavel, 1979; Pintrich, 2000; Schraw, 1998; Zimmerman, 2008).

מטרת המחקר היא בניית התערבות ייחודית לפיתוח מיומנויות ויסות רגשי ובחינה של יעילות השפעתה על הוויסות הרגשי ועל המודעות המטה־קוגניטיבית. המחקר הוא מחקר כמותי השוואתי המשולב עם התערבות. 72 סטודנטיות בשנתון ג במכללה פדגוגית שהתנסו במשך שנת לימודים אקדמית בהוראה מותאמת בחשבון, חולקו לקבוצת ניסוי וקבוצת ביקורת. כל משתתפת בקבוצת הניסוי למדה להעריך את מצבה הרגשי באמצעות סרגל מיוחד, לפני העברת השיעור. אם היא הרגישה מווסתת, היא החלה ללמד. אם הייתה בסערת רגשות או בהתלהבות יתר, התבקשה לווסת את עצמה בעזרת גלגל פתרונות עם מגוון אסטרטגיות רגשיות ומטה־קוגניטיביות. הסרגל וגלגל הפתרונות הם כלים חדשניים שנבנו במיוחד לצורך המחקר הנוכחי. קבוצת הביקורת למדה רק אסטרטגיות מטה־קוגניטיביות.

תוצאות המחקר גילו כי המשתתפות בקבוצת הניסוי הראו שיפור ניכר לאחר ההתערבות בממד "הערכה מחדש" של הוויסות הרגשי, בהשוואה לקבוצת הביקורת שכלל לא הראתה שינוי בממד זה. לעומת זאת, בקבוצת הביקורת נמצאה עלייה בממד "הדחקה" של הוויסות הרגשי. בשתי קבוצות המחקר, ניכרה עלייה לאחר ההתערבות במודעות מטה־קוגניטיבית, אך השוואה של גודל ההשפעה של הבדלים בין שתי נקודות המדידה גילתה שקבוצת הניסוי הראתה שיפור גדול יותר בממד "הבקרה המטה־קוגניטיבית" בהשוואה לקבוצת הביקורת.

המסקנה היא כי פיתוח והטמעה של מיומנויות רגשיות נחוצים בקרב הסטודנטיות להוראה במהלך הכשרתן, כדי להעלות את המודעות לאסטרטגיות יעילות הקשורות לבריאות נפשית טובה יותר. אנשים המשתמשים בהן מציגים פחות סימנים של דיכאון, מרוצים יותר ואופטימיים יותר, הם בעלי הערכה גבוהה יותר ויכולות

טובות בתקשורת בין-אישית (Gross, 2001; Garnefski et al, 2001; Cutuli, 2014; John, 2003) גם בקרב המורים (Yin et al, 2016; Lee et al, 2016).

מילות מפתח : ויסות רגשי ; מודעות מטה-קוגניטיבית ; הכשרת מורים ; התערבות
SEL